

РЕЦЕНЗИЯ

Дисертация на тема: ЛОКУС НА КОНТРОЛ, КОПИНГ-МЕХАНИЗМИ И КАЧЕСТВО НА ЖИВОТ ПРИ ПАЦИЕНТИ С КАРЦИНОМ НА ПИКОЧНИЯ МЕХУР

Докторант: АНИТА МИЛУШЕВА

Научен ръководител: проф. д. пс. н. Ваня Матанова

Научен консултант: проф. д-р Красимир Нейков, дм

Изготвил рецензията: доц. Павлина Петкова, дм

Дисертацията е в най-сложната област на медицината и клиничната психология – онкологично заболяване в областта на отделителната и полова система при мъже и жени, която предизвиква продължителни интензивни чувства на ужас, страх, срам, вина, обреченост. Анита Милушева има добра подготовка и практика на клиничен психолог в тази област, смелост да подпомага пациентите и умения да провежда психодиагностични оценки. Дисертацията е разгърната в четири основни глави на 194 страници, цитирани са 309 литературни източника на кирилица и латиница, предимно от последните две десетилетие.

В първа глава се представят богат обзор на теоретичните концепции за локуса на контрола, копинг-механизмите, качеството на живот, психосоматиката и психоонкологията. Тук докторантката показва много добра информираност, отлични умения да анализира и систематизира теоретични концепции на много автори, да свърза медицински и психологични аспекти, да изразява собствена позиция и извежда важни за дисертацията оценки. Представени са съвременни възгледи и данни от изследвания на много автори за психосоматичните аспекти на алекситимията като черта и състояние на

личността при онкологични заболявания, бъбречна недостатъчност, автоимунни, хранителни заболявания и зависимости. Обсъдени са специфични невробиологични характеристики и генетична предразположеност, специфика на родителското поведение и вредни условия на живот, които фиксират тази особеност като личностова черта. Докторантката прави и втора част на литературния обзор към локализацията, стадията на заболяване при карцином на пикочния мехур при мъже. Тук медицинската част е изключително обширна, с много детайли на симптоми, болестни синдроми, етапи на протичане, оперативни и следоперативни проблеми на лечението, видове интервенции, химио и лъчетерапия.

Третата глава на дисертацията е организация на изследването. Много добре са структуриране целта, изследователски и организационни задачите и хипотезите, критерии за включване в изследването. Проведено е пилотно изследване при 20 пациенти и основна група от 132 пациенти, мъже и жени с диагноза карцином на пикочния мехур. Тестовата батерия е релевантна на целта и задачите, включва три методики, които са стандартизирани за българската популация: Въпросник за локализация на контрола, (Дж. Ротър), Тест за изследване на копинг-механизмите (Р. Лазарус и С. Фолкман) и Скала за измерване удовлетвореността от живота във времето (TSWLS). (Уилям Павот, Ед Дайнер, Еункук Сух).

Четвърта глава представя подробно данните от научното изследване. В добра логична последователност са изведени зависимости спрямо конкретни и сложни статистически анализи, направени са клинико-психологични интерпретации към всяка хипотеза и обобщения, непрекъснато се прави съпоставка на данните от пилотното и пълно изследвания. Ще представя част от съществените анализи и интерпретации. Милушева извежда, че пола влияе върху локуса на контрол. Мъжете са с по-силно изразен вътрешен локус на

контрол, който се засилва с възрастта, за разлика от жените. При пациентите с карцином на пикочния мехур също доминира вътрешният локус на контрол, най-силно изразен в късната възраст. При жените изразен е външният локус на контрол с дезадаптивен копинг – избягване, конфронтиране, нарушен самоконтрол. Много добре докторантката интерпретира, „че жените в изследваната група очакват някой друг да ги успокои, да им вдъхне кураж и сили, че ще се справят и да поеме отговорността вместо тях. Жените смятат, че не могат да се справят с преминаването през стресогенната ситуация на болестта сами и предпочитат да избегнат режима на „борба“ в кризистната ситуация“. При мъжете най-силно изразни са граничните копинги: конфронтация и дистанциране, поемане на отговорност като се затварят и не споделят проблемите с близките си. Милушева добре интерпретира, че „именно това затваряне в себе си, води и до най-висок процент на копинга-конфронтация, както и преминаване от адаптивен вариант в граничен, а по-късно и в дезадаптивен. Подтиснатото психично и емоционално напрежение води до силна фрустрация и гняв, който излиза под формата на конфронтиране. От тук докторантката мотивира необходимостта от „психологично консултиране“ и „социална поддръжка“. В изследваните групи не се извежда от анализите различия по пол, но в младата възраст жените са по-уязвими, а мъжете в периода на зрялост, което отново налага необходимост от психологично консултиране. В обобщените данни ясно са очертани копинг механизмите на дезадаптивност в млада възраст и адаптивен копинг в късна възраст, комбиниран с натрупан житейски опит, но със здравословни проблеми, които нарастват. Обобщените данни показват висок процент на удовлетвореност от живота, преди онкологичното заболяване. Едновременно с това в периода на заболяване тази удовлетвореност рязко спада, а се повишава неудовлетвореността. Докторантката анализира като водещи

фактори на неудовлетвореността „шокът от онкологичната диагноза“, след което се активират дисфункционалните вярвания и негативни емоционални преживявания. Открито е тенденция на по-висока неудовлетвореност при жените, спрямо мъжете. Много задълбочено са интерпретирани тези тенденции от личния терапевтичен опит на Милушева, където тя съпоставя спецификата на по-чувствителната емоционалност при жените, техните социални роли, алтруистични нагласи, понесените индивидуални травматични преживявания и загуби. Справедливо тя конкретизира, че тук пациентите са нуждаят от кризисна интервенция, психотерапевтична преработка на травмата от болестта и емоционална подкрепа. В проследената динамика на психологична промяна, е отчетено възстановяване на удовлетвореността и качеството на живот при ефективно медицинско и психотерапевтично лечение. За групата на мъжете също е направена психологична интерпретация, с извеждане на високите им възможности за детайлни анализи на конкретната ситуация на болестта, инхибирано преживяване на силните емоции, за да предпазят близките и индивидуални поведенчески стратегии за справяне със стреса. Направени са детайлни анализи и съпоставки за удовлетвореността от живота и локуса на контрол. В обобщение е изведено, че при вътрешен локус на контрол удовлетвореността е по-висока, спрямо външния и има шанс за възстановяване при ефективно лечение и психотерапия.

Направена е съпоставка и спрямо удовлетвореността от живота във времето и копинг-механизмите. Тук отново удовлетвореността спада с излявата на заболяването и се възстановява спрямо ефективността на лечебния процес. От детайлните анализи докторантката извежда, че „ хората които са били удовлетворени за минал период, за в бъдеще очакват да се справят и с тази трудност в живота им, а тези които не са били удовлетворени очакват да останат неудовлетворени“. Милушева категорично подчертава, че винаги

прогнозата е индивидуална, обвързана с ресурса за справане на личността, резилианса и годността за преработване на травмите.

В заключителната част на дисертацията са систематизирани основните изводи, потвърдените и отхвърлени хипотези. В заключението ясно е очертан научно-практическият анализ на влиянието на локуса на контрол и копинг-механизмите върху качеството на живот при пациенти с карцином на пикочния мехур. Изведена и мотивирана е необходимостта от програми за психотерапевтична работа, която да съпътства лечебния процес. Авторефератът отразява важните части на дисертацията. Изведените седем основни теоретични и практико-приложни приноса са релевантни към научно обосноваваните анализи и обобщени интерпретации. По същество нямам критични бележки към финалния вариант, всички направени препоръки в предварителната рецензия са съобразени.

В заключение, считам, че дисертацията на Анита Милушева е окончателно завършена, покрива високите критерии за докторската степен и отразява постигнатите от нея специализирани професионални умения на клиничен психолог и изследовател! Специални адмирации заслужава екипът научно ръководство и консултиране от проф. Ваня Матанова, дпсн и проф. д-р Красимир Нейков, дм!

Предлагам на членовете на Научното Жури да гласуват на Анита Милушева образователната и научна степен „Доктор по Психология, клинична психология“

15. 03. 2020 г.

София

Рецензент: